

TIJDSCHRIFT

VOOR

INDISCHE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE

UITGEGEVEN DOOR HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN
EN WETENSCHAPPEN.

ONDER REDACTIE

VAN

Dr. Ph. S. VAN RONKEL.

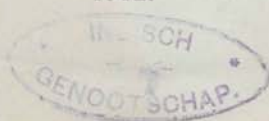
DEEL LIV

BATAVIA.
ALBRECHT & Co.

1912.

'S HAGE.
M. NIJHOFF.

I N H O U D

BLADZ.

Nota van toelichting over de berglandschappen boven het Paloedal	1
Nota betreffende het landschap Toli-Toli (<i>Met twee kaarten</i>). . .	27
Nota van toelichting betreffende de zelfbesturende landschappen	
Paloe, Dolo, Sigi en Beromaroe	58
Bijchrift bij de foto van den kop van Tjandi Sewoe door Dr. N.	
J. KROM. (<i>Met een plaat</i>).	129
De Heiligen van Java V. Pangéran Panggoeng, zijne honden en	
het wajangspel, door Dr. D. A. RINKES.	135
De datum op den grafsteen van Malik Ibrahim te Grissee, door J.	
P. MOQUETTE. (<i>Met twee platen</i>).	208
Sanskrit mahájana — Maleisch mahdjana. Mededeeling van Dr. Ph.	
S. VAN RONKEL.	215
Badoeische Geesteskinderen door C. M. PLEYTE. (<i>Met een titelplaat</i>	
<i>en twee afbeeldingen</i>).	215* ¹⁾
Oudheidkundige Aanteekeningen II. Over den toekomstigen Buddha	
Maitreya en het voorkomen van Maitreya-legenden op de Boro-	
budur-stupa, door T. VAN ERP. (<i>Met vier platen</i>).	427
Bijdrage tot de kennis van de lykanthropie bij de Sasaksche bevol-	
king in Oost-Lombok, door L. M. F. PLATE.	458
De beelden van Tjandi Rimbi, door Dr. N. J. KROM. (<i>Met twee</i>	
<i>platen</i>).	470
Le Roman de la Rose dans la littérature malaise, par M. Ph. S. VAN	
RONKEL.	487
Nota van toelichting betreffende het landschap Balangnipa. . .	503
De grafsteenen te Pasé en Grissee vergeleken met dergelijke monu-	
menten uit Hindoestan, door J. P. MOQUETTE. (<i>Met vier platen</i>). 536	536
Is het Sanskréta Mahādjana ook het Javaansche Medjana?, door D.	
VAN HINLOOPEN LABBERTON	549
Nota van toelichting omtrent de federatie Doeri of Talloe-Batoe-	
Papan, bestaande uit de landschappen Maloewa, Allah en Boentoe-	
Batoe.	554
Nota van toelichting omtrent het landschap Allah, behoorende tot	
de federatie Doeri.	560
Nota van toelichting omtrent het landschap Boentoe-Batoe, behoo-	
rende tot de federatie Doeri.	572
Nota van toelichting omtrent het landschap Maloewa, behoorende	
tot de federatie Doeri.	579
Commentaar op de geschiedenis der Preangerlanden, door de Redactie.	588
Erratum, blz. 243	592

*¹⁾ Abusievelijk zijn de bladzijden 215 en 216 dubbel.

TABLE DES MATIÈRES.

	PAGE.
Rapport concernant les pays montagneux de Palou	1
Rapport concernant Toli-Toli. (<i>Avec deux cartes</i>).	27
Rapport concernant les pays Palou, Dolo, Sigi et Beromarou, . .	58
A propos d'une tête de statue trouvée à Tjandi Sèwou, par M. N. J. KROM. (<i>Avec une planche</i>).	129
Les Saints de Java V. Pangéran Panggoung, par M. D. A. RINKES.	135
La date de l'épithaphe de Malik Ibrahim à Grissé, par M. J. P. MOQUETTE. (<i>Avec deux planches</i>).	208
Mahâjana en sanscrit — mahdjana en Malais, Communication de M. Ph. S. van RONKEL	215
La littérature des Badouys, par M. C. M. PLEYTE (<i>avec deux planches</i>)	215*
Notices archéologiques. II. Les légendes du Bouddha-Maitreya dans les sculptures du Boroboudour, par M. T. VAN ERP (<i>avec quatre planches</i>)	427
La lykanthropie chez les Sasaks de Lombok, par M. L. M. F. PLATE.	458
Les statues du Tjandi Rimbi, par M. N. J. KROM (<i>avec deux planches</i>).	470
Le conte de la rose dans la littérature malaise, par M. Ph. S. VAN RONKEL.	487
Rapport concernant Balangnipa (Ile de Célèbes)	503
Comparaison des épithapes de Pasé et de Grissee, par M. J. P. MOQUETTE. (<i>Avec quatre planches</i>).	536
Sanscrit m a h a j a n a — javanais m ē d j ā n ā, par M. D. VAN HINLOOPEN LABBERTON	549
Rapport concernant la fédération de Douri (Malouwa, Allah et Bountou-Batou; ile de Célèbes)	554
Rapport concernant le pays d'Allah.	560
Rapport concernant le pays de Bountou-Batou, ...	572
Rapport concernant le pays de Malouwa, ...	579
P r i a n g a n, vol. III, par la redaction	588
Erratum, p. 248	592

NOTA van toelichting over de Bergland- schappen boven het Paloedal.

De Berglandschappen der onderafdeeling Paloe, afdeeling Midden-Celebes, bestaan uit de landschappen: Koelawi, waartoe Tolee thans behoort, Banasoe, Tobakoe en Lindoe.

Zij zijn nog niet door vastgestelde grenzen van het omliggende gebied gescheiden.

Vermoedelijk echter zal de W. grens (met Memoedjoe) een vertikaal zijn, tusschen de kampong Bangaiba in Tobakoe en het Oostelijkste punt van het Bangaibameer (d.i. een verbreding van de Lariangrivier ten Westen van Bangaiba);

de Z. W. en Z. grens, de denkbeeldige lijn, ten Z. W. en ten Z. getrokken van de kampongs Kantewoe Peana, Banasoe en Bokoe, over den rug van het randgebergte;

de O. grens, de vertikaal over het Pobolaigebergte, Oostelijk van Toro gelegen; de N. grens, de Saloea-*rivier*, stroomende tusschen de kampong Toea en het Momigebergte, voorts het Noordelijk randgebergte van het Lindoemeer en verder de parallel over de monding van de Saloea in de Mioe.

De hoofdrichting van het bergstelsel is N. Z., de ketens loopen ongeveer evenwijdig aan elkander, op vele punten onderling door bergruggen verbonden; over het algemeen is 't gebergte vrij dicht begroeid en overvloedig is 't water, dat naar beneden vloeit en zich tot riviertjes en rivieren vereenigt, waarvan de voornaamste zijn: de Lariang, aan den bovenloop Koro genaamd, en die volgens de bevolking zuidelijk van de kampong Rampi (in Loewoe) ontspringt en hoofdzakelijk in N. W. richting stroomt;

de Goembasa, die komende uit het Lindoemeer in N. W.

richting stroomt en zich bezuiden Sakidi, in de Paloevlakte met de Mioe, welke op 't gebergte van Poewatoea ontspringt tot Paloerivier vereenigt.

Zijn deze rivieren, voor zoover dit 't gebied der Berglandschappen betreft, voor de prauwvaart ongeschikt, voor de irrigatie zijn zij of kunnen zij in de toekomst van groot nut zijn.

Zoo wordt o. a. de vlakte van Koelawie, over eene lengte van $\pm$ drie paal en eene breedte varieerende tusschen een halve en een paal, bevloed door de stroompjes de Oh, de Maloea en de Rarono. Op 't gebied van den sawahbouw staat de Koelawiër vrij hoog; de vlakte van dit landschap is als 't ware één groot sawahveld.

De vlakte van Gimpoe zou gedeeltelijk geïrrigeerd kunnen worden door de Lawoea, ontspringende op 't Leroergebergte en door de Saloeke, komende van de Toni Boeloe; beide monden deze stroompjes uit in de Mewé, die ontspringende op het Pontolokoeégebergte door de geheele vlakte van Gimpoe stroomt, om bij Watoekama (eene boja van Makoe-djawa) in de Koro te vallen.

Jammer is het, dat deze vlakte zoo slecht bevolkt is en zeker zou het in 't belang der bevolking van Tolée zijn, indien deze zich met het idee kon vereenigen, hare bergen te verlaten om naar deze vlakte af te dalen, om aldaar den sawahbouw te beoefenen.

De vlakte van Toro, gelegen tusschen het Boeloekockoegebergte aan den eenen kant en de Soawo en Pobalai aan den anderen kant, wordt gedeeltelijk bevloed door de Toro (tak van de Mewé) die op de Boeloe Oei Biroe ontspringt; ook het water van de Kadoendoe en de Pono zou volgens de bevolking zeer goed aangewend kunnen worden om meerdere sawahvelden in 't leven te roepen.

Wat betreft de vlakte om het Lindoemeer, zeker is het dat groote gedeelten hiervan tusschen de kampongs Langko en Wongkodono, en om en bij de kampong Joloe in sawahs

omgezet kunnen worden door 't water der riviertjes de Mapanga, de Kaongko, de Katiboli en de Joloe op die vlakke te brengen, volgens de bevolking heeft men vroeger in het stroomgebied van de Koemo den sawahbouw beoefend.

Voorts worden sawahs aangetroffen bij Peana (landschap Banasoe); het benoodigde water voor deze velden wordt afgetapt uit de Peanarivier, zijtak van de Poi, arm van de Mokoi, die op haar beurt in de Koro valt; dan in de nabijheid van Kantewoe, bij de kampong Watoe Tio; het riviertje de Lampe geeft hiervoor het noodige water.

Over 't algemeen zijn de laagvlakten, waar de sawahbouw nog niet beoefend wordt, ten deele met alang-alang begroeid; ook 't gebergte, dan echter afgewisseld door ladangs.

Op deze droge velden wordt tusschen de djagong in de rijst verbouwd. Wellicht verdient het aanbeveling, om daar, waar dit mogelijk is, te laten omzetten door de bevolking, waar dit onmogelijk is, ze te laten bestaan of liever, de ladangs zoo te laten aanleggen, dat zij voor de bevolking van blijvende waarde zijn n.l. door den aanplant van vruchtboomen, door te zorgen voor goede paggers van b. v. kapok- of pinangboomen en goed de hand te houden aan art. 8 van het boschreglement.

Van goede houtsoorten vindt men in de Berglandschappen voor zoover bekend er slechts enkele n. l. de Malantaipa, een vrij zware houtsoort, gebruikt voor huizenbouw; de Oeroetjempaka oetan; de kao kole, van deze laatste houtsoort worden hoofdzakelijk de stijlen der huizen opgetrokken.

Wat boschproducten betreft, wordt hier en daar wel wat damar gevonden, rotan vrij veel maar van uitvoer is, in verband met het zware transport, geen sprake; wel gaan vele Koelawiers naar Bangaiba in Tobakoe om rotan te snijden en damar te zoeken, maar deze producten worden ter plaatse verhandeld, om dan pas uitgevoerd te worden.

Van wegen kan men in de Berglandschappen niet spreken; er bestaan alleen voetpaden, deze verbinden de kam-

pongs en landschappen onderling; het zware bergterrein belemmert het verkeer zeer en aanleg van paardepaden, die geleidelijk de berghellingen volgen, is wel aan te bevelen; aan groote wegen heeft men geen behoefte, de bevolking in de Berglandschappen toch is overal slechts dun gezaaid; zoo zal indien mogelijk Koelawie door een paardepad tevens karreweg met Sakidi verbonden worden; deze weg zal den rijstuitvoer die van uit Koelawie naar het Paloedal plaats heeft, zeer bevorderen.

De meest bekende voetpaden zijn:

1. Van Koelawie naar Gimpoë over Makoedjawa naar Bokoe en door naar Bada.
2. Van Koelawie naar Toro door naar Besoa.
3. Van Gimpoë naar Besoa.
4. Van Koelawie over Powatoea naar Tobakoe en Bangaiba.
5. Van Koelawie over Toea naar Sekidi.
6. Van Koelawie naar Lindoe.
7. Van Bokoe over Benasoe en Peana naar Kantewoe, door naar Poroeba, Pangana, Gimpoë, Koelawie.
8. Van Tobakoe over Biro Kolobokko Lawe, Rongki naar Poroeba.

Daar, waar de snelstroomende Koro deze wegen onderbreekt, heeft de bevolking eenvoudige rotanbruggen over de rivier geslagen; zoo vindt men deze o. a.:

1. bij Tobakoe op den weg van de kampong Tobakoe naar Baratake.
2. bij Pangana (de plaats waar de brug zich bevindt, is bekend onder den naam van Bangkarnoma) op den weg naar Winanga Moe.
3. bij Ntaripo (op den weg van Ntaripo naar Winanga Moe).
4. op den weg van Watoekama naar Makoedjawa,
5. op den weg van Makoedjawa naar Pili,
6. bij Winanga Lampo op den weg naar Salahokko,
7. bij Bokoe;

door de bevolking worden deze bruggen kote's genoemd; zij worden onderhouden door de meest nabijgelegen kampongs.

Van deze kampongs en gehuchten, die men zoowel in de vlakten als op 't hooggebergte aantreft, varieert het aantal huizen meestal van vijf tot twintig; dat dit aantal niet grooter is, kan men toeschrijven aan 't feit, dat eene Toradjakampong hoofdzakelijk bewoond wordt door eene enkele familie; de onderlinge familieverwantschap der dorpen is het stamverband.

Deze kampongs liggen op halve en heele dagreizen van elkander, zooals reeds gezegd, slechts door boschpaden onderling verbonden.

Behalve deze vaste woonplaats in de kampong, houdt de Toradja er ook eene tijdelijke op na n. l. de boja, niet altijd in de direkte nabijheid der dorpen gelegen, maar daar, waar hij zijne tuinen en velden heeft, en waar hij gedurende zijn veldarbeid verblijf houdt; is deze afgeloopen, dan keert hij weer naar zijne vaste kampong terug.

Dit verlaten van zijne kampong soms voor maanden is reden, dat een Toradjadorp er over 't algemeen vies, vuil en verwaarloosd uitziet.

Over de geologische formatie der gronden in de Berglandschappen kan rapporteur geen oordeel vellen; mijnbouwkundige opsporingen zijn tot nu toe niet gehouden; wel wordt zoo hier en daar goud gewasschen n. l. door de lieden van Peana en Kantewoe in het riviertje de Mokoï bij Kantewoe en door de Toleers in de Koro zelf, maar dat is van weinig beteekenis; het meeste stofgoud dat men in de Berglandschappen te zien krijgt, is echter afkomstig van Bada.

Ijzer wordt ingevoerd uit Rampi (Loewoe), waar dit metaal volgens de bevolking in groote hoeveelheden moet voorkomen.

Dat de bodem zeer vulkanisch is, behoeft geen verder betoog; de hevige aardbevingen van 1907 en 1909 zijn hiervoor tastbare bewijzen, ook de warme zwavelhoudende bronnen, waarvan de meest bekende, die aan den voet van de Sidaoente, de Sapo; die in de laagvlakte van Koelawie bij de boja Tololio, de Kanamarani, die bij Matakana, op den weg tusschen Koelawie en Toro, wijzen op deze gesteldheid van den bodem.

Wat 't klimaat betreft, dit is over 't algemeen genomen vrij vochtig.

Wel spreken de bewoners der Berglandschappen over eene verdeeling van moussons, de droge van October tot en met Maart en de natte van April tot October, maar veel verschil in regenval in de beide moussons heeft rapporteur nog niet waar kunnen nemen.

De temperatuur bij dag en bij nacht verschilt nog al. Bij dag van 26 tot 30° C. bij nacht van 18 tot 22° C. dus koude nachten en warme dagen.

Bevolking.

De Toradja's, die de bevolking uitmaken van de Berglandschappen, behooren tot de groep van de Parigisch-Kailische.

Het schijnt, dat deze van denzelfden stam zijn als de Boeginees, die beweert van de Loewoeërs af te stammen.

Waarschijnlijk is het, dat deze groep op hare tochten langs de Lariang naar het Noorden is getrokken; gekomen in 't gebied van de Mioe hebben zij deze rivier gevolgd en zijn toen getrokken, voor een deel naar de laagvlakte van Paloe tot aan de kusten der Paloebaai en verder; een ander deel is achtergebleven en heeft zich gevestigd in de vruchtbare laagvlakten der Berglandschappen, waaruit het eerst later genoodzaakt is geworden, door invloeden van buiten af zich gedeeltelijk terug te trekken naar het gebergte.

Dat de Toradja's der Berglandschappen verwant zijn aan

die uit de Possostreek b. v. blijkt o. a. uit de overeenkomst van sommige woorden.

Zoo b. v. is in de Momataal en in de Bare'etaal der Berglandschappen van de Possostreek het woord:

mensch	}	=	taoena	taoe
iemand				
ladang		=	bone	bonde
rotan		=	laoero	laoero
padie		=	pai	pai
hoofdhaar		=	woeloea	woejoea
vriend		=	bale	bale
			etc.	

De talen der Toradja's noemt men, naar het woordje *niet*, Moma (= niet), zoo ook Bare'e; deze ontkenning, zoo gebruikt, komt steeds aan 't begin van den zin.

Vraagt men een Koelawier om inlichtingen omtrent de eerste vestiging van de Toradja's in de Berglandschappen, dan zal hij het volgende vertellen:

„Voordat de laagvlakte van Koelawie bevolkt was bestond reeds de tegenwoordige kampong Toea, eene uitgestrekte nederzetting op den weg van Koelawie naar Sekidi en onderhoorig aan Sigi (Toea telt nu nog maar eene arme bevolking van $\pm$ tien gezinnen).

De mardika van Toewa was in die dagen zekere Impe Liwa; op een zijner jachttochten gebeurde het dat genoemde mardika op de vlakte van Koelawie kwam en daar doortrekkende op den heuvel waar thans de kampongs Lemo en Bolapapoe staan, belandde; daar zag hij een eigenaardigen boom van grooten omvang en groote hoogte. Deze boom had n.l. slechts twee takken en aan 't einde van iederen tak een blad; 't eene blad bedekte het uiteinde van den heuvel, waar Lemo nu staat, 't andere reikte juist tot aan de tegenovergestelde zijde van deze natuurlijke

verhooging. Op de plaats van het tegenwoordige Bolapapoe vestigde Impé Liwa zich en noemde deze vestiging Koelawie naar den naam van den grooten merkwaardigen boom. Spoedig werd hij door vele lieden uit Toea gevolgd; Gimpoe werd bevolkt, de nederzettingen breidden zich uit tot naar Tolee en Banasoe; daar Toewa tot Sigi behoorde, werden ook de Berglandschappen aan den vorst van Sigi schatplichtig."

Zeker is het, dat tot op voor korten tijd Koelawie, Tolee, Banasoe en Lindoe van Sigi afhankelijk waren.

Beweerd wordt, dat de tegenwoordige mardika van Koelawie, Tomai Torengke, een afstammeling is van Impe Liwa.

Oorlogen onder de bevolking der landschappen onderling kwamen bijna niet voor, geschillen werden zooveel mogelijk op vredelievende wijze bijgelegd, ook voortspruitende uit het feit, dat deze bergbewoners, als 't ware eene groote familie vormen.

Wel herinneren de Koelawiers d. w. z. de oudsten zich nog, dat zij een vijftigtal jaren geleden in oorlog waren met den stam der To Pada uit Loewoe: de aanleiding hiervan moet gezocht worden in den moord van twee Koelawische handelaren Lasoera en Latoewe, beiden familieleden van den tegenwoordigen galaran van Koelawie.

Alle stammen der Berglandschappen, de To Lindoe, To Koelawie, To Tobakoe, To Tolee en To Banasoe, hebben zich toen vereenigd en zijn naar Loewoe opgetrokken om dezen moord te wreken.

Sneltochten, maar ook steeds naar streken buiten 't gebied, kwamen vroeger dikwijls voor. Zoo vroeg o. a. Lindoe voor een paar jaar (1905) verlot een sneltocht te mogen ondernemen naar Saesoe (Parigi), bij gelegenheid van een sterfgeval van een der voornaamste mardika's van 't landschap.

De gezondheidstoestand laat over 't algemeen genomen in de Berglandschappen niet veel te wenschen over.

Lindoe is er in 1908 nog het slechtste aan toe geweest. Tengevolge van een onbekende keelziekte hadden verscheidene sterfgevallen plaats; te verwonderen is dit echter niet; de vlakke om het Lindoemeer is zeer moerassig, na een zwaren regen staan de woningen boven ware modderpoelen; daar komt bij, dat voor een groot gedeelte van het jaar de kamponghuizen leegstaan, doordat de bewoners naar hunne respectievelijke boja's verhuizen om hunne tuinen te bewerken en daardoor hunne vaste woonplaatsen verwaarloozen; malaria en dientengevolge miltopzetting zijn aan de orde van den dag.

Kropgezwollen komen veelvuldig voor in Tobakoe, Tolee en Banasoe, vooral bij vrouwen huidziekten bij mannen.

Pokken hebben vroeger wel geheerscht, doch in de laatste jaren is van deze ziekte geen enkel geval bekend.

Onder 't vee met name karbouwen heeft verleden jaar te Koelawie eene onbekende ziekte geheerscht, steeds met doodelijken afloop.

Hondsdolheid moet volgens de bevolking vrij dikwijls voorkomen.

Evenwel dient opgemerkt, dat door 't bestuur reeds de noodige stappen zijn gedaan ter voorkoming van uitbreiding der besmettelijke ziekten.

Er is n. l. last gegeven, dat door een Inlandsch vaccinateur de bevolking zooveel mogelijk tegen de pokken ingeënt wordt; voor de dagelijks voorkomende ziekten als koorts etc. zijn medicijnen verstrekt, de kampongs moeten goed schoon-gemaakt en onderhouden worden.

Bij ziektegevallen onder de buffels moeten deze tijdig in daarvoor bestemde kralen afgezonderd worden.

Om echter tot het volk zelf terug te keeren.

De Toradja der Berglandschappen is, over 't algemeen genomen, zachtzinnig en meegaand, stelen doet hij niet, als natuurlijk gevolg van het communaal bezit, maar waarheids-lievend is hij in 't geheel niet.

Wat betreft hun godsdienstleer zijn deze menschen heidenen, meer in 't bijzonder animisten; ten grondslag ligt de vereering der geesten van hunne voorouders, waarvoor zij zeer bevreesd zijn, deze geesten zetelen in boomen d. i. de toempoe kao of in den grond, d. i. de toempoe tanah.

Naast deze hebben zij echter nog een goeden god, Pinonali (wali = worden) waarschijnlijk den Schepper: aan dezen wordt steeds afzonderlijk geofferd. In elke kampong van eenige beteekenis wordt een lobo of geestenhuis aangetroffen; deze zijn met meer zorg dan de huizen gebouwd, van dikke balken en planken; ook de dakbedekking is van hout (houten sirappen); de lobo staat meestal 1 à 1½ tot 2 M. van den grond, heeft meestal twee ingangen, die middels een dikke plank met inkepingen met den grond in verbinding staan.

Steeds vindt men in dit geestenhuis twee kookplaatsen. Twee of drie kommen aan den middenstijl van het gebouw opgehangen dienen om de bevolking bij elkander te roepen.

Gewichtige vergaderingen worden in de lobo gehouden; offers van beteekenis worden daar gebracht (geen menschenoffers) terwijl als zetelplaats der geesten midden aan den nok een droog bosje arenbladeren is opgehangen.

Heerscht er ziekte onder de bevolking of is men bevreesd voor een slechten oogst, dan wordt in de lobo ter eere der geesten een feest gegeven (het tarofeast; taro = dansen); de balia's (dat zijn de geestenbezweerders) spelen hierbij de hoofdrol.

Een enkelen keer wordt ook terwille van een zieke door de familieleden in het geestenhuis geofferd, dit heet dan mantaka.

Behalve tot het houden van vergaderingen en offerfeesten dient de lobo ook tot ontvangst der geesten en vreemdelingen; tot de adat behoort, dat men in deze lobo's niet alles mag eten, hieromtrent bestaan echter bij elken stam afzonderlijke bepalingen; zoo mag b. v. te Lindoe in een lobo geen oetah pakoe (sajoor van varens) gegeten worden, dat zou de bevolking ziek maken etc.

De balia's, priesters of priesteressen, leiden meestal de offerfeesten; bij een sterfgeval moeten zij de kwade geesten verdrijven, ook bij de geboorte van een kind; is dit kind eenige maanden oud dan moet het voor ziekten gevrijwaard worden etc.

De offers bestaan meestal uit rijst, djagong, het slachten van karbouwen, varkens of kippen; hierbij wordt steeds het hart van het geslachte dier onderzocht; is dit hard, dan zijn de voorteekens en omstandigheden gunstig, is dit zacht, dan voorspelt het niet veel goeds.

Deze offers geschieden buiten 't huis.

Wordt er een nieuw gebouw (huis b. v.) opgezet, er moet geofferd worden, zoodra dit klaar is, het offer wordt in het midden van den nok opgehangen, onder de toespraak „goede geesten komt bij ons inwonen”, de slechte of kwade geesten worden er buiten gehouden.

Menschenoffers (mosasa) kwamen vroeger vrij dikwijls en jaarlijks voor, volgens ingewonnen berichten heeft het laatste offer nog geen zes jaar geleden plaats gehad (dit moet plaats gehad hebben bij den dood van een der voornaamste hoofden).

Vroeger hadden deze menschenoffers plaats bij den dood van een voornaam mardika of om een einde te maken aan voortdurende regens of aan een epidemie etc. Ook nu nog, eenige maanden geleden, waren de Koelawiers van plan, om, met het doel een einde te maken aan de aardbeving, zulk een offer te brengen.

Rapporteur heeft daar de hoofden over onderhouden en ofschoon zij beloofd hebben geen menschen meer te zullen slachten, zal er streng voor gewaakt moeten worden, dat zulks in 't geheel niet gebeurt.

Gewoonlijk was het offer een oude slaaf, die geen werk meer verrichten kon; altijd echter een gekochte en nooit een erfslaaf.

Na eerst goed vastgebonden te zijn geworden, werd na

eene vreeselijke marteling, hem het hoofd van het offer van den romp gescheiden en dat op een ver verwijderde plaats begraven, terwijl het lichaam ter plaatse onder den grond werd gestopt.

Voordat te Koelawie op den 24sten Januari 1906 de korte verklaring werd geteekend, behoorden de Berglandschappen Koelawie, Tolee, Banasoe, Besoa, Napoe, Towaelia en Lindoe tot Sigi, Tobakoe tot Kaleke.

Door Sigi was toen reeds de korte verklaring geteekend, waardoor de verhouding tusschen volk en Gouvernement was voorgeschreven; aan dit voorschrift werd echter niet de hand gehouden.

Het willekeurig optreden van Tomai Dampo, mardika malolo van Sigi en Beromaroe, de voortdurende veediefstallen op zijn bevel gepleegd, het onhebbelijk optreden der Lindoeers in 1899 tegen de heeren Kruyt en Adriani, het niet willen toestaan door de Koelawiers aan de gebroeders Sarasin om door 't land te trekken, het plunderen der toko Massing aan de Tominibocht (Tambarana) in 't algemeen de moeielijkheden die het Gouvernement ondervond en waarvan Tomai Dampo de drijfveer bleek te zijn, maakten een optreden noodzakelijk.

Dat optreden kwam in 1905, het keerpunt voor Midden-Celebes.

In September werd Tomai Dampo gevangen genomen en verbannen; de rust in 't Paloedal werd hersteld en de Berglandschappen kwamen aan de beurt.

Begin December werd bericht ontvangen dat de Koelawiers de bevelen van den Mardika van Sigi om het Gouvernement met koelies te helpen, weigerden op te volgen; tevens verklaarden zij de compania niet in hun land te zullen toelaten.

Deze berichten bleken waar te zijn, aangezien de Pabitjara van Sigi en de tolk Mansoer, naar Koelawie gezonden, terugkwamen om zulks te bevestigen, tevens werd verteld, dat de lieden van Lindoe zich bij die van Koelawie zouden aansluiten.

Het bleek dan ook, dat toen den 17^{den} December eene poging werd gedaan, om Koelawie binnen te trekken, de toegang tot dat landschap niet geforceerd kon worden.

Eerst eind Januari 1906 gelukte het, door een tocht langs de Mioe, de kampong Namo te bereiken en den 24sten Februari d. a. v. reeds kwam de mardika van Bolapapoe, Intowaa Tomai Torengke, door de bevolking algemeen als hoofd van Koelawie erkend, in onderwerping; van dit oogenblik af werden de Berglandschappen van Sigi afgescheiden, met uitzondering van Lindoe, waarvan door den Mardika van Sigi eerst in December 1908 afstand gedaan is.

Op den 1sten Februari 1906 werd de eed van trouw aan het Gouvernement gezworen door Lotalekoe, mardika van Pakoe, tevens radja van Lindoe; toen dan ook in Maart 1906 Sigi tegen ons gezag optrad, deelde Lindoe niet mee.

In 1906 kregen de Berglandschappen een Civiël Gezaghebber.

Den 26sten October 1907 kwamen Napoe, Besoa en Towaelia onder Posso. Voorts werden in 1908 door de Hoofden de korte verklaringen geteekend en bekrachtigd.

Van Koelawie, waarbij Tolee gekomen is, door Intowaa Tomai Torengke, van Lindoe door Rataleko Tomai Jagisoera, van Banasoe door Tagantoe Tomai Basé en van Tobakoe, waarbij de kampong Bangaiba behoort, door Tomai Kalagi.

Voor de inmenging van het Gouvernement had elke kampong, evenals nu, haar hoofd, slechts in de hoofdkampongs had deze mardika naast zich een galaran of Pabitjara (woordvoerder) en ook slechts de voornaamste kampongs hadden hare tadoelaka's of voorvechters, die zich echter niet met de bestuursaangelegenheden inlieten.

Aan den toestand is feitelijk niets veranderd, alleen heeft nu elk landschap een hoofdmardika, erkend door 't Gouvernement, terwijl 't ambt van tadoelaka vervallen is.

In de kampongs werden en worden nu nog de zaken geregeld door de mardika's en de totoewa's (oudesten van het dorp).

Aangelegenheden betreffende het landschap worden onderworpen aan het oordeel van den hoofdmardika, den galaran en de voornaamste mardika's uit 't district.

De tadoelaka's werden slechts gehoord in oorlogszaken.

Volgens de adat is het ambt van bestuurshoofd en van galaran erfelijk, zoolang het niet blijkt, dat de opvolger voor zijne betrekking ongeschikt is; is dit het geval, dan wordt een der naaste familieleden voor die betrekking aangewezen. Zooveel mogelijk bleef ook het ambt van tadoelaka vroeger onder bepaalde families.

Heerendiensten werden en worden door de hoofden van de bevolking niet geëischt.

De adat brengt wel mee, dat de kampongsbevolking den mardika helpt b.v. bij het opzetten van zijn huis, het bebouwen zijner velden etc. maar van verplichting of dwang is geen sprake.

Voor de afscheiding van Sigi leverde Lindoe jaarlijks visch en matten, de overige landschappen foeja en ijzer (afkomstig uit Rampi) als een soort schatting aan den bestuurder van dat land; bepaalde heerendiensten zijn nooit verricht geworden, deze werden eerst ingesteld na de inmenging van het Gouvernement, evenals de heffing en verantwoording der inkomstenbelasting.

De rechtspraak berustte in den ouden tijd hoofdzakelijk bij den mardika en den galaran; in zeer ernstige gevallen werden ook de totoewa's (oudsten) gehoord.

Bleek b. v. bij een moord, dat de vermoorde onschuldig was, dan werd de moordenaar door den mardika en den galaran gedood, was de vermoorde schuldig volgens de adat van het land, dan kwam de moordenaar er met een lichte boete af.

Kon bij een geschil niet uitgemaakt worden of de beklagde schuldig was of niet, den werden èn aanklager èn beklagde aan het godsoordeel (mompinoa) onderworpen; voordien werd echter door beide een formulier uitgesproken;

de moganè, waarvan de beteekenis de volgende is: „Gij geest van de onderwereld, zoo gij op uw buik ligt, keer U om en gij geest van het luchtruim, zoo gij op uw rug ligt, eveneens, opdat gij ons goed kunt zien en den schuldige kunt treffen”. Daarna werd door aanklager en beklagde een lans in den grond gestoken; degene wiens lans het minst diep in den grond drong, werd voor schuldig gehouden.

Diefstal werd vrij zwaar gestraft.

Iemand, die van een ander padie of djagong wegnam, werd beboet met 1 karbouw en 8 doelangs; de waarde dezer doelangs varieert van *f* 1.50 tot *f* 2.50.

De tegenwoordige rechtspraak berust hoofdzakelijk op de oude adat, met inachtneming als richtsnoer van het reglement op de rechtspraak over de onderdanen der zelfbesturende landschappen, vastgesteld bij Residentsbesluit dd. 12 Juli 1907 No. 503 en het wetboek van Strafrecht voor Inlanders in Nederlandsch-Indië.

De afschaffing van slavernij en pandelingschap werd geregeld bij Residentsbesluit dd. 10 Juli 1907 No. 487.

Ofschoon er voor de wet geen slaven bestaan en zulks bij rechtsgedingen etc. ook in acht wordt genomen, is de toestand in de Berglandschappen nog niet geheel zuiver.

Registratie heeft nog niet plaats gehad. Wel wordt er geen slavenhandel meer gedreven en wordt er streng de hand aan gehouden dat zulks niet gebeurt, maar slavernij bestaat toch nog.

Pandelingen kwamen weinig of niet voor, omdat onderlinge schulden bijna altijd in der minne geschikt werden.

Voordat de regeling omtrent de afschaffing van de slavernij getroffen was, zou men de slaven in twee categorieën kunnen verdeelen.

- 1^e. de erfslaven, die steeds slaaf bleven bij een en dezelfde familie;
- 2^e. de gekochte slaven, die soms als ruilmiddel gebruikt werden, dikwijls bij bepaalde gelegenheden geofferd.

Over 't algemeen werden de slaven goed behandeld, vooral de eerste categorie, die als 't ware een deel der familie uitmaakten.

Zooals reeds gezegd, wonen de Toradjas der Berglandschappen in dorpen bijeen n. l. een familie bewoont gewoonlijk een heel dorp.

De huizen staan op willekeurige wijze door elkander, in 't midden gewoonlijk de lobo. Op palen staande van $\pm 1\frac{1}{2}$ M. hoogte of op kruisgewijze op elkaar gestapelde balken, hebben de woningen slechts één vertrek waarvan het middengedeelte tot kookplaats is ingericht, twee kleine vensters geven aan den rook gelegenheid om weg te trekken. Een enkele deur, aan een der smalle zijden van de woning, bestaande uit eene enkele plank, geeft toegang tot het vertrek; voor de deur en met het hoofdgebouw verbonden, zijn de woningen meestal voorzien van een overdekt uitstek, waarvan de vloer, evenals van de huizen zelf, van gespleten bamboe, maar ongeveer 1 M. lager gelegen is; de wanden der woningen zijn of van hout of van gevlochten bamboe opgetrokken, de dakbedekking van lang gras (gedroogd) of van rottanbladeren, bedekt met gemoetoe.

Overal heeft men in de Berglandschappen denzelfden vorm van woning, aan de huizen der boja's wordt minder zorg besteed; dit zijn ook de tijdelijke woningen.

Wat hun kleederdracht betreft, dragen de Toradja's voorzoover dit de mannen betreft, de korte Boegineesche broek, soms een baadje, een sarong over den schouder, meestal van rood goed, en een hoofddoek, of van foeja (geklopte boomschors) of van katoen: het kapmes (saono) met een touwtje om de lendenen vastgemaakt, wordt nooit vergeten; als versiersel dragen zij dikwijls eene halsketting van blauwe kralen en armbanden van schelp.

De vrouwen hebben gewoonlijk een kort gesloten baadje

aan en een rok, beide of van foeja, of van katoen, als versierselen dragen zij dikwijls een halsketting van kleine witte, zwarte en roode kralen, armbanden van schelpen, dun koperen ringen boven de enkels; bij jonge meisjes is deze ring vervangen door een band van gevlochten riet en zwart gekleurd; dikwijls ook zijn de oorlellen doorboord en worden opgerolde blaren of bamboestokjes in de gaatjes gestoken; de hoofdband, of van foeja, of van kralen, of van gevlochten bamboe, dienende om 't haar bij elkaar te houden, ontbreekt nooit.

De kinderen loopen tot op zekeren leeftijd ongekleed rond.

Dragen de mannen de tjawal (pewo) dan hangt aan een touwtje om de lendenen vastgemaakt en over 't zitvlak een matje of een stuk van de huid van de sapi oetan (palape) dikwijls sierlijk bewerkt; bij 't zitten komen zij dan niet met den blooten grond in aanraking.

Meestal hebben de vrouwen nog aan de achterzijde op den rok een bosje veeren en welriekende blaren (woenga) hangen als versiersel.

De wapens der Toradja's bestaan uit: lans = tawala, zwaard = goema en in oorlogstijd bovendien nog een schild = kaliawo en een strijdhoeft = tondo tondo. Alle wapens worden gekocht, zelf wordt niets vervaardigd, alleen het versmeden en mooi maken der wapens geschiedt door de bevolking zelf.

De aanleiding tot een oorlog was in vroeger dagen altijd moord, waarbij de verliezende partij bij het sluiten van den vrede boete moest betalen, bestaande uit karbonwen en doelangs; was de partij van den vermoorde aan den winnenden kant, dan werden meestal zooveel slaven geeischt als 't aantal vermoorden had bedragen. Na afbetaling der boete was de vrede weer gesloten.

Een voorbeeld van een oude versterking vindt men in de kampong Rantewoe, gelegen op een heuveltop, en omringd

door een 2 M. hoogen wal beplant met bamboe doeri; toegang tot de kampong verschaffen twee openingen in den wal, onder de wortels van een grooten boom door; deze openingen kunnen gemakkelijk afgesloten worden.

Het huwelijk bij de Toradja's in de Berglandschappen geschiedt zoowel in als buiten den stam, het eerste geval heeft echter 't meest plaats; bovendien kan een Toradja zooveel vrouwen nemen als hij onderhouden kan; toch hoort hij bij 't aangaan van een tweede huwelijk dikwijls het oordeel zijner eerste vrouw; is deze er tegen, dan wordt dat huwelijk vaak niet gesloten.

Heeft een jongeling een meisje ten huwelijk gevraagd, dan wordt aan de ouders der beide partijen de beslissing over de toestemming overgelaten; is deze gegeven, dan wordt ook onderling door hen de door de ouders van den jongeling te geven bruidschat bepaald, meestal bestaande uit karbouwen en doelangs.

Zeven dagen voordat het huwelijksfeest gevierd wordt, komt de jongeling reeds bij zijne aanstaande vrouw en zijne a. s. schoonouders inwonen, hier blijven zij ook na 't huwelijk; alleen als de familie te groot wordt, d. w. z. de woning te klein, om allen te herbergen, beginnen zij een eigen huishouding.

Het huwelijksfeest bestaat alleen uit een smulpartij (een karbouw wordt door de ouders van den jongeling geslacht) en tot slot een maurègo-dans uitgevoerd.

Ofschoon de echtscheidingen makkelijk in 't werk gaan n. l. alleen met goedvinden van man en vrouw, komen deze zelden voor; in dat geval komen de bezittingen van man en vrouw weer respectievelijk aan hen terug.

Heeft de vrouw bij 't huwelijk geen bezittingen meegebracht, en ligt bij eene echtscheiding de schuld aan den man (dit wordt door de mardika's en de familieleden uitgemaakt) dan krijgt de vrouw een klein gedeelte van de

bezittingen van den man; is de vrouw de aanleidende oorzaak, dan krijgt zij niets.

Hebben de kinderen bij zulk een scheiding reeds het oordeel des onderscheids, dan kunnen zij òf met den vader òf bij de moeder blijven; de kleine kinderen worden steeds aan de moeder toegewezen.

Verkeert eene vrouw in gezegende omstandigheden, dan wordt te harer eere een feest gegeven; een varken wordt geslacht en alvorens aan de festiviteit deel te nemen, moet de zwangere vrouw zeven malen over 't gedooide dier heen stappen, terwijl de balia's onder 't prevelen van formulieren haar hierbij behulpzaam zijn.

Wordt het kind geboren, weer wordt er feest gevierd, bij gegoeden wordt er een karbouw, bij anderen een kip geslacht; uit het hart van het gedooide dier wordt vervolgens door de balia de goede of slechte toekomst van het kind voorspeld.

De naam van het kind wordt door de ouders gegeven, eenige maanden na de geboorte, meestal een naam van een der familieleden, terwijl bij deze gelegenheid, dikwijls om ziekten van het kind te weren, alweer een feest wordt georganiseerd.

Om moeder (deze wordt voor deze gelegenheid feestelijk uitgedost) en kind wordt een cirkel getrokken en deze met water besprenkeld, dan wordt een kip geslacht, het gelaat van het kind met 't bloed van 't dier aangewreven, terwijl de balia's en familieleden onder 't prevelen van eenige formulieren steeds om moeder en kind heenloopen, daarbij den getrokken cirkel volgende; tot slot een smulpartij, waarvoor een karbouw geslacht wordt.

Is 't kind van het manlijk geslacht, dan heeft op zijn $\pm$ vijfde jaar de besnijdenis plaats; deze bestaat hierin, dat in de lengte in de opperhuid van den cirkel van het mannelijk lid een klein sneedje wordt gegeven; deze besnij-

denis kan door ieder willekeurig persoon geschieden en heeft zonder festiviteit plaats. Tusschen het 12de en 14de jaar worden bij de meisjes de vier boven voor- en vier beneden voortanden uitgeslagen, bij de jongelieden de tanden afgesneden.

Dit afsnijden en uitbreken der tanden geschiedt met een kapmes en kan door ieder willekeurig persoon ten uitvoer gebracht worden. Na afloop der operatie wordt feestgevierd; karbouwen, varkens of kippen worden geslacht en de maurègodans mag niet ontbreken.

Dit uitbreken en afsnijden der tanden vindt zijn oorsprong in de volgende legende:

„In overoude tijden leefde ergens in de Berglandschappen een getrouwd paar, van hooge afkomst; op zekerem dag kregen man en vrouw oneenigheden; deze liepen zoo hoog, dat 't einde ervan was eene vechtpartij; waarbij door den man, de borsten der vrouw, door de vrouw het mannelijk lid van den echtgenoot werd afgebeten. Om eventueele geschiedenissen te voorkomen, besloot de bevolking om voortaan bij hare dochters de vier boven- en beneden voortanden uit te slaan, bij hare zonen de tanden af te vijlen of liever af te snijden.”

Heeft er een sterfgeval plaats, dan wordt de doode in de dagelijksche kleeding in een ruw houten kist van dikke planken gelegd (de deksel komt er los op) en den volgenden dag begraven onder 't woonhuis, met 't hoofd naar 't Oosten. Is de doode eene vrouw, dan wordt door den man negen dagen gerouwd, hij mag in dien tijd geen rijst eten en draagt een hoofddoek (siga) van witte foeja, is de doode een man, dan wordt door de vrouw tien dagen rouw gedragen; haar gekleurde hoofdband wordt in die dagen vervangen door een van witte foeja en ook zij mag tien dagen slechts djagong eten, bovendien is 't de gewoonte om gedurende deze rouwdagen familieleden en kennissen te ontvangen, die elkander bezig houden met het opgeven van raadsels, eenige formaliteiten moeten hierbij in acht genomen worden, en

boeten worden opgelegd zoo deze niet opgevolgd worden.

Even zij opgemerkt, dat dit boetensysteem onder de Toradja's zelfs in 't dagelijksche leven zeer in zwang was; iemand, die tegen de adat zondigde, werd beboet door de hoofden; iemand die bewust of onbewust iets deed, wat niet de algemeene goedkeuring wegdroeg, werd beboet.

Na affloop der rouwdagen wordt het doodenfeest gevierd; ter eere van de ziel (wao) van den overledene wordt een karbouw, varken, of kip geslacht, een vuur wordt aangelegd boven 't hoofdeinde van den begravene en dit, onder 't wenschen van een goede reis door een balia aan de ziel van den afgestorvene aangeboden, die zich volgens de voorstelling der Toradja's naar Napoe zal begeven; de plaats waar deze zich aldaar ophoudt heet Tinéba.

Bij den dood van den man komen de bezittingen aan de vrouw en omgekeerd.

Na den dood der ouders wordt alles onder de kinderen verdeeld, zoodanig echter, dat de jongste dochter het grootste aandeel krijgt.

Huwelijken tusschen vrije mannen en slavinnen komen wel eens voor, tusschen slaven en vrije vrouwen nooit.

Een ieder, die voor 't eerst een stuk grond in ontginning neemt, d. w. z. schoonmaakt, brandt etc. om dat naderhand te beplanten, is volgens het begrip van een Toradja er de eigenaar van; verlaat hij dezen grond, dan toch moet een tweede, die datzelfde stuk wenscht te beplanten, aan den eerste daartoe vergunning vragen. Zooals reeds gezegd, wordt de rijstcultuur gedreven zoowel op natte als op droge velden.

In het gebied der Berglandschappen wordt nagenoeg op denzelfden tijd een aanvang gemaakt met het bewerken en beplanten der velden.

Wanneer het sterrenbeeld Toloe Ongoe (Orion) des morgens tusschen 4 à 5 uur op 't punt staat om door de

meridiaan van de plaats te gaan, dan begint de bouw der droge velden (bone); is zij op datzelfde tijdstip juist door den meridiaan getrokken, dan vangt men aan met het bewerken der sawahs (lida's).

Het omwerken der sawahgronden geschiedt hoofdzakelijk door karbouwen, die in de afgeschoten velden rondgedreven worden.

De padi op de ladangs wordt gewoonlijk tusschen de djagong in geplant.

Het uitplanten van de bibit, zoowel als het oogsten van de padie, geschiedt altijd door vrouwen.

Is de padie rijp en zal het oogsten beginnen, dan begint men een kip te offeren aan den toempoe pai; de vrouwen gaan zich daarna in de rivier reinigen en steken zich bij 't naar huis gaan een soort blauw, pelamoe pai genaamd, in 't haar, alles ter eere van den toempoe; thuis komende, worden de vingers bewierookt, dan zijn zij klaar om met het snijden der padie te beginnen; de eerste zeven dagen van den oogst eet de eigenaar van de nieuwe rijst; een vreemde mag daarvan niet eten voordat de geheele oogst is afgeloopen en het oogstfeest bestaat in het offeren van een karbouw, varken of kip aan den toempoe, gevolgd door een maurègo-dans.

De eigenaar mag geen rijst verkoopen, voordat zijn geheele oogst binnen is.

Behalve djagong en padie verbouwt de bevolking, hoewel in geringe mate, ook wel suikerriet, oebi, kajoe en tabak (dit hoofdzakelijk in Kantewoe en Tebakoe).

Voor den tuinbouw vindt men in de bergdistricten uitstekende gronden; de bevolking is echter aan het planten van groenten etc. niet gewend en zal geleidelijk daartoe gebracht moeten worden; trouwens zoo hier en daar is reeds begonnen met het planten van katjang, katjang hidjoe en ketimoen. Pisang- en hoogopgeschoten klapperboomen met weinig vruchten vindt men haast in elke kampong.

Met koffie zal een proef genomen worden, terwijl ook andere tabaksoorten behalve de inheemsche, aangeplant zullen worden.

Wat den veestapel betreft, deze bestaat uit buffels, varkens en geiten; buffels hebben de overhand.

Het is moeielijk uit te maken, hoe groot het aantal karbouwen is, aangezien wel een gedeelte voor het omwerken der sawahs gebruikt wordt, maar een nog grooter deel half verwilderd op de vlakte van Gimpoe, rondom het Lindoemeer, en in de bosschen bij de kampongs rondloopt. Als slachtvee dienen karbouwen en varkens (alleen bij feestelijke gelegenheden).

Paarden vindt men sporadisch te Koelawie en Lindoe.

Kippen houdt iedere kampong er op na.

Aan de vischvangst wordt over 't algemeen weinig gedaan, de Lindoeërs houden er zich mee bezig, maar visschen alleen voor eigen gebruik; in de kampongs wordt de visch tegen bederf gerookt, zij wordt gevangen met fuiken.

Sommige kampongs, in de nabijheid van groote rivieren, als de Koro, de Mioe etc. visschen met het werpnet.

De nijverheid heeft in de Berglandschappen nog geen hooge vlucht genomen; huizen, lobo's, padischuren zijn alle hoogst eenvoudig.

Eigenaardig is het, dat de prauwen voor de riviervaart (van Sakidi naar Paloe) hoofdzakelijk vervaardigd worden door lieden van Powatoea, een kampong in 't gebergte, ten Zuiden van Koelawie; deze menschen maken de prauwen te Saloeki of Banga, laten ze daar te water en brengen ze vervolgens naar Sakidi.

De prauwen door de Lindoeërs gemaakt zijn eenvoudig uitgeholde boomstammen.

Aan goud- en zilverbewerking wordt in 't geheel niet gedaan.

Een smederij, als men 't zoo noemen wil, wordt in enkele kampongs aangetroffen, de eigenlijke smeedkunst verstaat de bevolking niet; wapens worden ingevoerd en een weinig versmeed op een aanbeeld, waarvan het smeedvlak een middellijn heeft van ± 5 cM.; het houtvuur wordt aangeblazen door een eenvoudige blaasbalg, bestaande uit twee vertikale bamboekokers, waarin dompers op en neer worden bewogen, die de lucht door een dunne bamboebuis in 't vuur blazen; als houtsoorten, waarin gegloeid wordt, gebruikt men de wolala en de tawie.

Matten worden in Lindoe gevlochten.

Potten van slechte kwaliteit worden in Koelawie en Kantewoe gebakken.

Foeja wordt overal in de Berglandschappen vervaardigd, alleen in Lindoe niet.

Het tot foeja maken van boombast geschiedt op de volgende wijze:

Van de zeven gebruikelijke en goede houtsoorten, met name noenoe lero, noenoe bonto, noenoe boela, A, tea, maro en katioere, wordt de groene buitenbast verwijderd en de witte binnenbast gebruikt voor de foejabereiding; de takken, waarvan de bast gebruikt wordt, zijn niet dikker dan een pinangboom. Die witte bast wordt in reepen gescheurd van hoogstens $1\frac{1}{2}$ d.M. breed, de lengte onbepaald, en met houtasch gekookt totdat hij zacht is; weder afgekoeld, wordt hij op een plank gelegd en getrapt, daarna schoongewaschen en gedurende zeven dagen, gewikkeld in de blaren van den tagalolo, opgeborgen; nu begint het kloppen, de bast wordt in zijne volle lengte op een gladden balk gelegd van ± 2 d.M. breed en langer dan het af te werken stuk.

Geklopt wordt eerst met de „pola”, vervaardigd van arenhout ± 2 d.M. lang en $\frac{1}{2}$ d.M. breed; het gedeelte waar men mee klopt, is aan twee zijden van insnijdingen voorzien, die in de lengte van de pola loopen; deze insnijdingen zijn aan de eene zijde iets dieper en breeder dan

die aan de andere zijde. Begint men met kloppen, dan wordt de pola zoo vastgehouden, dat zij een scherpen hoek maakt met den balk, op deze wijze wordt zij onder 't slaan van links naar rechts bewogen en dan omgekeerd; eerst gebruikt men de groffe, en dan de minder groffe zijde van de pola. Na de pola worden achtereenvolgens voor kloppen gebruikt de tinahi, de tiwa, de harè, de ikè bengko en de ikè noro, die alle van steen zijn gemaakt $\frac{3}{4}$ d.M. lang en $\frac{1}{2}$ d.M. breed, geknepen in een rotanhandvat; deze steenen zijn ook aan weerskanten van insnijdingen voorzien; zij verschillen alleen daarin van elkander, dat de insnijdingen in den steen van den tinahi groffer zijn dan die in den steen van de tiwa etc. Door kloppen worden de diverse reepen aan elkander gelascht; men moet zorgen, dat gedurende de bewerking de bast steeds vochtig blijft. Is de foeja gereed, dan wordt zij gedroogd om ten slotte nog eens geklopt te worden met de parondo, d. i. een pola met gladde vlakken.

Om de witte foeja, die aldus verkregen wordt, zwart te kleuren, wordt zij in de zon aan beide zijden met modder bestreken, daarna gewasschen en buiten de zon gedroogd; wil men een roode kleur aan de foeja geven, dan wordt deze bestreken met rood vocht, dat verkregen wordt door de bast van de lekotoe in water te koken; de bast van den mompo aldus gekookt, levert de parse kleurstof etc.

Zooals reeds gezegd, worden er in verband met de slechte verbindingswegen geen boschproducten uitgevoerd; wel worden deze door de menschen der Berglandschappen gezocht, maar zij gaan daarvoor of naar de Tominibocht, of naar Bangaiba of naar Saloeki en alles wordt ter plaatse verhandeld.

De uitvoer van rijst uit het landschap Koelawie naar het Paloedal, die zoo goed als opgehouden was, is dit jaar niettegenstaande den slechten weg van Koelawie naar Sakidi, weder begonnen; de oogst is bijzonder goed geweest en te Kalawara wordt voor de pikol *f* 8.— betaald, waar zij te Koelawie voor *f* 5.— te krijgen is.

Ingevoerd en als ruilmiddel gebezigd, worden zout, gambir, katoenen stoffen en kralen; aan geld hecht de bovenlander nog zeer weinig.

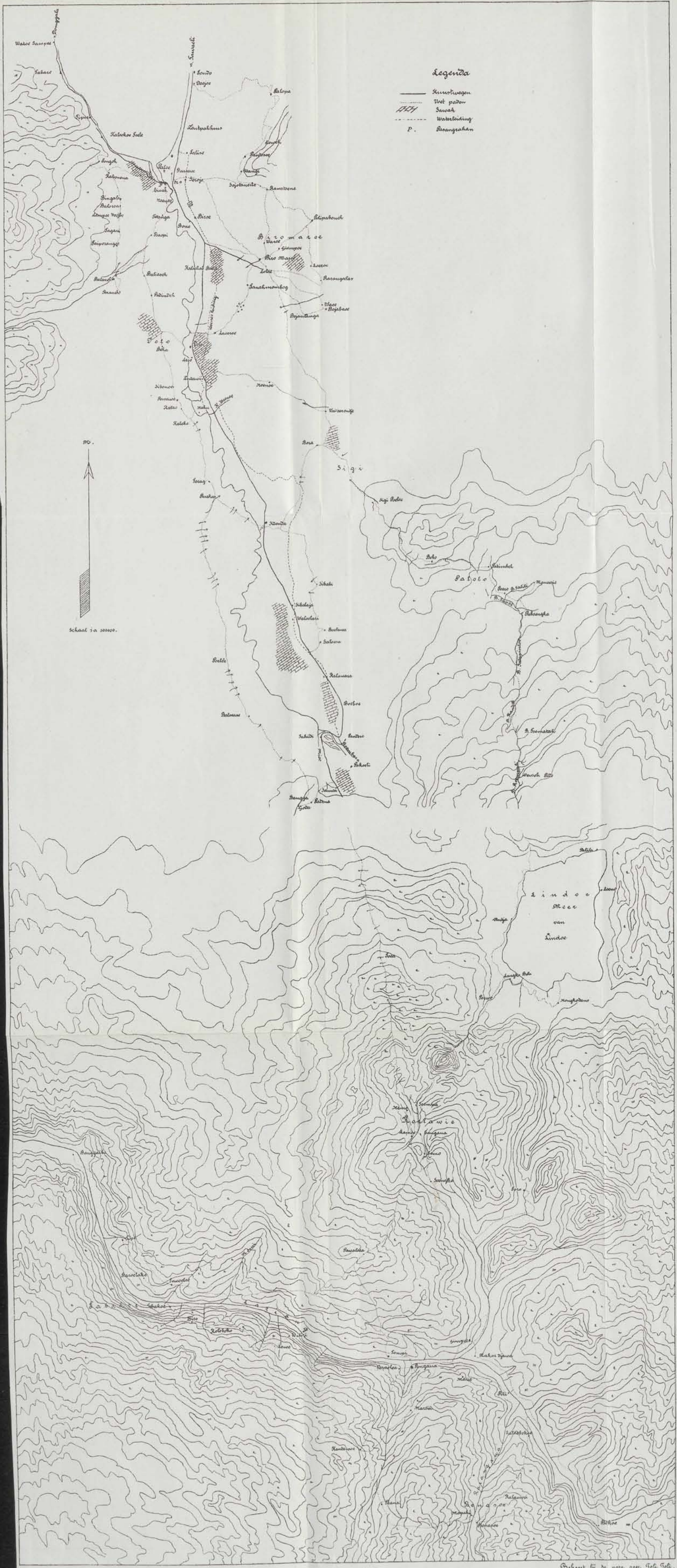
Als genotmiddel kent hij: sirih, deze wordt zelf gekweekt; tabak, deze wordt gekauwd, niet gerookt; gambir en kalk, soms ingevoerd, dikwijls zelf gemaakt; pinang, door de bevolking zelf geplant, en sagoeweer van den arenboom.

Het gebruik van opium is den bovenlander tot nu toe onbekend.

Contracten en verklaringen.

Door de bestuurders der landschappen Koelawie, Banasoe, Tabakoe en Lindoe werden de volgende korte verklaringen afgelegd.

1. Koelawie: afgelegd door Intowaa Tomai Torengke op 30 November 1908, goedgekeurd en bekrachtigd bij het besluit van 3 Maart 1910 No. 27;
  2. Banasoe: afgelegd door Tagantoe Tomai Base op 30 November 1908, goedgekeurd en bekrachtigd bij het besluit van 3 Maart 1910 No. 27;
  3. Tobakoe: afgelegd door Toekoe alias Tome Lesa op 8 Maart 1910, goedgekeurd en bekrachtigd bij het besluit van 15 Juli d. a. v. No. 20;
  4. Lindoe: afgelegd door Rataleko Tomai Jagisoera op 26 December 1908, goedgekeurd en bekrachtigd bij het besluit van 15 Juli 1910 No. 19.
-

Legenda

- Kustwegen
- Wet paden
- ||||| Swaak
- - - - - Waterleiding
- P. Boringen

90
 ↑
 Schaal 1:20000

Indoe Meer
 van
 Indoe